

Maja Mihajlović

Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

ULOGA VELA NEZNANJA U ODABIRU STRATEGIJE ZA IZBOR PRINCIPA PRAVDE U ROLSOVOJ „TEORIJI PRAVDE“

Apstrakt: Početni položaj je hipotetički položaj jednakosti. Položaj jednakosti treba da osigura nepristrasan bazični sporazum svih racionalnih pojedinaca o principima pravde koji treba da važe za osnovnu strukturu društva. Ovaj položaj je definisan setom ograničenja - velom neznanja. Veo neznanja lišava pristrasnosti time što prekriva znanje pojedinaca o spostvenoj koncepciji dobra i verovatnoći najveće moguće koristi (verovatnoći ishoda). Rols pokazuje da položaj ljudi iza vela neznanja rezultira primenom maximin strategije prilikom odlučivanja o principima pravde. To u krajnjoj instanci vodi pravdi kao nepristrasnosti. U ovom radu problematizujem ulogu vela neznanja i opravdanost prelaska s izbora ljudi u početnoj poziciji na izbor ljudi u stvarnim okolnostima. Pokazaću da je upravo racionalnost koju Rols ističe razlog za neopravdanost takvog prelaska. Strategija koju bi bilo racionalno birati iza vela neznanja prestaje da bude u skladu s racionalnošću kada se veo podigne.

Ključne reči: Rols, veo neznanja, principi pravde, racionalnost.

Uvod

Principi pravde koji treba da važe za osnovnu strukturu društava kao rezultat izvorne nepristrasne saglasnosti – to je ideja Rolsove 'Teorije pravde'. Pravda kao nepristrasnost je ideja o nepristrasniom bazičnom sporazumu o principama pravde o kojima bi se svi saglasili kada bi se našli u početnom položaju jednakosti. Izbor koji bi u toj hipotetičkoj situaciji napravili racionalni ljudi i koji bi važio za sve ljude kroz sva vremena, rezultirao bi sa 2 načela pravde:

Prvi princip:

Svaka osoba treba da ima jednako pravo na najširi ukupni sistem jednakih osnovnih sloboda koji je u skladu sa sličnim sistemom sloboda za sve.

Drugi princip:

Društvene i ekonomske nejednakosti treba da su uređene tako da budu:

- a) od najveće dobiti onima u najnepovoljnijem položaju, u skladu sa principom pravne štednje;
- b) da se odnose na službe i položaje koji su otvoreni za sve pod uslovima nepristrasne jednakosti mogućnosti.

Svrha početnog položaja jeste ta da se pruži opravdanje za ovaj skup principa pravde tako što bi se pokazalo da bi ti principi bili izabrani iza vela neznanja. Veo neznanja ima ključnu ulogu u ovako postavljenom scenariju za izbor načela pravde. Ograničenja koja su njme definisana direktno utiču na način na koji će se vršiti izbor.

U ovom radu želim da postavim pitanje opravdanosti prelaska sa izbora koji bi izvršili ljudi u početnom položaju, kojima su nametnuta maksimalna ograničenja velom neznanja, na nprincipe i način izbora u realnim okolnostima. Prvo ću da prikazem Rolsovo shvatanje uloge vela neznanja i odlike koje mu on pripisuje, potom ću preći na objašnjenje maximin strategije i na poslijetku ću da obrazložim zašto smatram da je upitan Rolsov pristup izboru načela pravde iz početne pozicije.

Veo neznanja

Kako bi odredio načela pravde sa stanovišta jednakosti i nepristrasnosti Rols konstruiše početni položaj, odnosno prvobitni položaj jednakosti.¹ Iz tog položaja potrebno je odrediti principe koje bi prihvatili racionalni pojedinci u cilju uredjenja svojih načina udruživanja, težeći da unaprijede svoje interese. (Rols 1998., 119). Ključna karakteristika početnog položaja jeste veo neznanja iza kojeg se nalaze ljudi prilikom izbora. Veo 'prekriva' znanja ljudi o nejednakostima – kako društvenim, tako i prirodnim. Iza vela su stavljeni svi društveno i moralno arbitrarni činioci. Dakle, ljudi ne znaju svoje mjesto u društvu, klasni položaj ili društveni status, nemaju znanje o svojim talentima, inteligenciji ili snazi. Nisu im poznate ni sopstvene psihološke sklonosti, niti koncepcija dobra koju usvajaju. (Rols 1998., 134) Sve to je sklonjeno, ostavljeno iza vela, kako bi ljudi uvažavajući jedni druge kao slobodne i jednake došli do nepristrasnih stavova i načela pvatljivih za sve. Veo neznanja treba da bude intuitivni test nepristrasnosti (Kimlika 2009., 79) U ovoj poziciji ljudima nije čak poznato ni ekonomsko ili političko stanje društva, kulturni nivo, pa ni znanje o tome kojoj generaciji pripadaju (Rols 1998., 135) .

Ova ograničenja su neophodna kako pri izboru načela pravde niko ne bi bio ni povlašćen, niti uskraćen zbog prirodnih ili društvenih okolnosti, odnosno zbog kontingentnih životnih činjenica koje su moralno arbitrarne. Iz ovako definisanog položaja za Rols nalazi da je smatra da je lišeno izvora pristrasnosti otvara se put za pronalaženje načela prihvatljivih za sve sa stanovišta jednakosti (Kimlika 2009., 80). Ono što ljudi koji stoje iza vela neznanja ipak znaju jeste da u društvu u koje će da stupe nakon dizanja vela vladaju okolnosti pravde². To znači da znaju da svaka osoba teži da ostari svoje ciljeve, svoju koncepciju

¹ Ova hipotetička situacija postavljena je tako da bi trebalo da svako, u bilo kom trenutku, može da zauzme perspektivu osobe koja se nalazi u tako definisanim uslovima.

² Okolnosti pravde čine subjektivna i objektivna komponenta. Objektivna se tiče ograničenih resursa, a subjektivna je u vezi distribucijom koristi proistekle iz društvene saradnje.

dobara, pri čemu dolazi do suprotstavljenih zahtjeva prema raspoloživim prirodnim i društvenim resursima (Rols 1998., 126-127).

Ljudi u početnom položaju su definisani kao racionalni i sa određenim opštim znanjima neophodnim da se se odaberu oravedna načela distribucije primarnih dobara. Osobe poznaju opšte činjenice o društvu, znaju osnov društvene organizacije, principe ekonomske teorije, zakonitosti psihologije i političke prilike. Dakle, opšti zakoni i teorije predstavljaju njihov korpus znanja. Ova ograničenja vode zaključku da ukoliko bilo ko daje prednost jednom shvatanju pravde, onda mu svi daju prednost i tako se dolazi do opšte saglasnosti. (Rols 1998., 135).

Budući da niko ne zna svoj položaj u društvu ili svoje sklonosti niko nije u položaju da pravi principe u svoju korist. Tako je razložno očekivanje jednakog udjela u raspodjeli primarnih dobara, a racionalno da se ne prihvata manje. Rols smatra da slijedi da se prihvataju principi pravde koji zahtijevaju jednaku raspodjelu, odnosno da se prihvate dva principa pravde. Iako ne znaju lične preferencije ili društveni položaj ljudi iza vela znaju da su im neophodna primarna dobra zarad ostvarenja ciljeva, ma kakvi oni bili, kada se veo podigne. Odlika te racionalnosti jeste da svako teži da ima više osnovnih dobara. Ukoliko niko ne zna sopstveni položaj ili sposobnosti, ne zna u kojoj poziciji će biti kada se veo skloni, tražeći najbolje rješenje za sebe, istovremeno će tražiti najbolje rješenje za sve, jer će se istovremeno morati razmotriti šta doprinosi boljitku svake od pozicija, jer i sam može da se nađe u bilo kojoj od njih.

Odabir strategije iza vela neznanja

Kao što je prethodno rečeno, veo neznanja predstavlja skup uslova pod kojima bi bila osigurana nepristrasnost. I pored toga što su osobe iza vela motivisane ličnim interesom, one su onemogućene da izaberu principe koji bi odgovarale samo njima i unapređivale njihov interes. Ovdje se može postaviti pitanje koliko je potrebno da taj veo bude debeo da bi se osigurala nepristrasnost. Ukoliko bi bili uskraćeni samo za znanje o svojim ličnim ulogama u društvu i položajima koje će zauzeti kada se veo podigne, znajući pri tome cjelokupnu istoriju (a ne

samo njene generalne uslove) da li bi nepristrasnost slijedila? Čini se da je dovoljno samo oduzeti znanje o tome koja posebna individua će neko biti, ne bi imao razlog da bira principe koji pre favorizuju položaj osobe a u odnosu na osobu b. Međutim ono što je važno jeste da se izbjegne svaka mogućnost koja bi rezultirala bilo kojom vrstom utilitarističkih normi (Hare 1975., 92-93). Stroga ograničenja informacija, za koja Rols kaže da su od 'temeljnog značenja' omogućavaju ljudima iza vela da dođu do neutilitarističkih principa.

Razmatrajući sva nametnuta ograničenja treba postaviti pitanje na koji načina će ljudi iza vela donijeti svoju odluku? Kako će odvagati i prosuditi? Princip njihovog izbora pravde kao nepristrasnosti koja u svojoj opštoj formulaciji glasi:

Sve društvene vrijednosti – sloboda i mogućnosti, prihod i bogatstva i društvene osnove samopoštovanja – treba da budu raspodijeljene jednako, osim ako je nejednaka raspodjela bilo koje ili svih ovih vrijednosti svakome od koristi (Rols 1998., 72).

Ovakvo rezonovanje vodi razmatranju izbora najpoželjnije strategije koju bi bilo racionalno izabrati prilikom biranja načela pravde iza vela neznanja. Ne znajući kako svoje preferencije tako ni mogućnosti ishoda (vjerovatnoće) kao kriterijum odlučivanja primijeniti *maximin strategiju*. To znači da treba birati ishod koji maksimalizuje dobit u slučaju realizacije najgoreg mogućeg ishoda. Maximin pravilo kaže da sve alternative treba poredat po najgorem mogućem ishodu. Što znači da treba izabrati onu alternativu čiji je najgori ishod superioran najgorem ishodu ostalih alternativa. I bez obzira koliko superiornije druge mogućnosti bile u slučaju realizacije najboljeg ishoda, u početnom položaju iza vela neznanja racionalno je birati prema maximin kriterijumu jer u suprotnom osoba bi rizikovala da izgubi sve. Za svakoga je racionalno da teži da ostvari najviše u najgorem mogućem slučaju, jer nakon dizanja vela individua može da uvidi da je se upravo ona našla u tom najgorem položaju. Odabir bilo koje druge strategije uključivao bi preveliki rizik, rizik da se izgubi sve. Svaka osoba će mariti malo, ako imalo, za ono što je preko osnovnih dobara neophodnih za ostvarivanje ličnih životnih planova (Rols 1998., 149-150).

Dakle, ovdje imamo pretpostavku da svi učesnici rasuđuju iz tačke gledišta sopstvenog interesa uzimajući u obzir izgled za saradnju u društvu za koje biraju načela. Odluke koje donose iza vela u direktnoj su vezi sa njihovim ličnim interesima, budući da se tiču osnovnih institucija društva, raspodjele osnovnih prava i sloboda, dužnosti i obaveza. Znanje koje podrazumijeva poznavanje ljudske psihologije, ekonomije, socijalnih odnosa, dok ne postoji nikakvo poznavanje sopstvenih posebnosti. Rols vjeruje da bi u takvim okolnostima osobe imale averziju prema riziku i kada jednom razumiju šta nude alternative, birali bi u skladu sa maximin strategijom, tj tražili bi maksimum u minimalno poželjnom ishodu. Nepoznavanje vjerovatnoća odvratilo bi ljude početnog položaja da se opredijele za strategiju *maximax*. Maximax strategija podrazumijeva uzimanje u obzir svih mogućnosti, njihovo odmjeravanje u odnosu na vjerovatnoću ishoda i odabir one alternative koja nosi najveću vjerovatnu korist. Međutim, u početnom položaju nije racionalno postupati po ovom pravilu. Ono što karakteriše izbor i što čini maximin strategiju racionalnom i plauzibilnom jesu upravo definisane osobine početnog položaja – nepoznavanje vjerovatnoća i koncepcija dobara. Koncepcija dobara je takva da osobe mare malo za ono što je iznad nužnog minimuma. Nepoznavanje vjerovatnoća implicira da niko ne može ni pokušati da maksimira očekivanja, budući da ne zna sve okolnosti.

Pitanje veze ljudi iz početnog položaja i stvarnih ljudi

Ono što daje snagu Rolsovom argumentu za izbor principa pravde prema maximin pravilu jesu upravo postavljena ograničenja i definisane osobine vela neznanja. Ukoliko se stavimo u jednu tako određenu situaciju, smatram da u tom slučaju zaista jeste racionalno birati prema maximin kriterijumu. Međutim, smatram da nije jasno na koji način je opravdan prelaz od ljudi iza vela neznanja ka pravilima koja treba da važe u kompleksnosti stvarnog svijeta i stvarnih ljudi. Ljude iza vela odlikuje racionalnost. Racionalnost ljudi znači da se uvijek teži da se ima više. Ukoliko prihvatimo da je pod velom neznanja uslijed okolnosti neizvjesnosti racionalno primijeniti maximin strategiju brinući

za nužni minimum, zašto treba da ljudi, vođeni tom istom racionalnošću, težnjom da maksimiraju svoju dobit, u stvarnom svijetu nakon dizanja vela i dalje smatraju za opravdane principe koji ih u tome sputavaju?

U prilog ovog stanovišta želim da iznesem, unekoliko izmijenjeno, Herovo rasuđivanje. Uvijek će postojati težnja da se zaštiti od najgorih nevolja koliko god je to moguće. Ali kada je jednom osiguran prihvatljivi minimum, sklonosti da se vodimo maximin pravilom nestaju. Kada je jednom dosegnuta ta tačka, bićemo skloni maksimiranju očekivane dobiti. To je odlika realnog života. Ovim ne želim da kažem da utilitaristička teorija pruža bolja ili prihvatljivija rješenja. Kako Her kaže, nije riječ o tome da je maximin loša strategija gledano iz perspektive ljudi u početnom položaju, već da Rols ne daje dovoljno dobre razloge da je to dobra strategija (Hare 1975., 106-107).

Zaključak

Pod strogo definisanim uslovima početne pozicije i u okviru raspoloživih znanja koja su dostupna iza vela neznanja zaista je racionalno birati maximin kriterijum prilikom izbora načela pravde. Rols je, kako sam kaže, situaciju udesio tako da odgovara željenim rezultatima. Međutim, potpuna restrikcija dostupnih informacija i znanja koja posjeduju ljudi iza vela neznanja ostavlja otvorenim pitanje veze između izbora koji se primjenjuje u početnoj poziciji i izbora pripisivih stvarnim ljudima realnog svijeta. Ono što se ne menja u ove dve situacije jeste odlika racionalnosti, a strategija koju je bilo racionalno birati iza vela neznanja prestaje da bude u skladu s racionalnošću kada se veo podigne.

Literatura:

1. Hare, Richard Mervyn. „Rawls' Theory of Justice.“ U *Reading Rawls*, autor Daniel Norman. New York: Basic Books INC, 1975.

2. Kimlika, Vil. *Savremena politička filozofija*. Beograd: NSPM, 2009.
3. Rols, Džon. *Rols, Džon*. Podgorica: CID, 1998.

Maja Mihajlović

The Role of the 'Veil of Ignorance' in Determining the Strategy for Selecting the Principles of Justice in Rawls' *A Theory of Justice*

Abstract: The original position is the hypothetical position of equality. The position of equality should ensure an impartial agreement between all rational individuals concerning the principles of justice that should be applied to the basic structure of society. This position is defined by a set of restrictions – the 'veil of ignorance'. The 'veil of ignorance' eliminates bias by covering individual's knowledge about the personal concept of good and likelihood of greatest possible benefits (the likelihood of outcome). Rawls shows that the position of people set behind the 'veil' results in applying the maximin strategy in determining the principles of justice. Eventually, this procedure leads to justice as fairness. In this paper I question the role given to the 'veil of ignorance' and justification of the leap made from the choice of the people in the original position to the choice of the people in real life. I will show that the very rationality Rawls emphasises is the reason why such a leap is unjustifiable. The strategy held as rational in the original position ceases to be in accordance with rationality once the 'veil' is lifted.

Keywords: Rawls, veil of ignorance, principles of justice, rationality.